

- 1010 років від дати заснування Софійського собору в місті Києві (1011);
- 460 років від дати видання Пересопницького Євангелія (1561);
- 440 років від дати видання Острозької Біблії (1581);
- 360 років від дати заснування Львівського національного університету імені Івана Франка (20.01.1661);
- 100 років від дати завершення Української революції (1917–1921);
- 370 років від дати звитяжної битви козацького війська поблизу Берестечка (28.06–10.07.1651);
- 310 років від дати заснування Олешківської Січі (1711);
- 160 років від дати смерті Тараса Шевченка (10.03.1861) та 160 років від дати його перепоховання в місті Канів (22.05.1861);
- 110 років від дати заснування скаутської організації «Пласт» (1911);
- 35 років від дати аварії на Чорнобильській атомній електростанції (26.04.1986);
- 30 років від дати ухвалення Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України (24.08.1991);
- 30 років від дати проведення Всеукраїнського референдуму щодо підтвердження незалежності України (01.12.1991);
- 150 років від дати народження Лесі Українки (1871–1913);
- 150 років від дати народження Василя Стефаника (1871–1936).

Для належної організації навчання історії та відзначення віхових подій учителі/вчительки можуть скористатися офіційними Інтернет-сторінками державних установ, громадських організацій та інституцій. Це зокрема:

- Український інститут національної пам'яті <https://uinp.gov.ua>;
- Інститут історії України НАН України <http://history.org.ua>;
- Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт» <http://likbez.org.ua>;
- Історична правда <https://istpravda.com.ua>;
- Україна Incognita <http://incognita.day.kyiv.ua>;
- Електронний архів українського визвольного руху <http://avr.org.ua>

Правознавство

Правознавство як навчальний предмет сприяє особистісному розвитку і творчій самореалізації кожного учня через визнання загальнолюдських цінностей, здатність розуміти й оцінювати правові явища та процеси, формування критичного мислення, аналіз життєвих ситуацій відповідно до чинних правових норм.

У 2020/2021 навчальному році чинними є навчальні програми:

«Основи правознавства. 9 клас» (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства за покликанням (<https://goo.gl/GDh9gC>)

«Правознавство (профільний рівень).10-11 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 № 826 і наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства за покликанням (<https://goo.gl/fwh2BR>)

Навчальні програми конкретизують зміст та вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів/учениць із навчального предмета «Правознавство».

Правознавство є тим навчальним предметом, засобами якого забезпечується законодавче і практичне підґрунтя впровадження наскрізних змістових ліній, які інтегрують ключові і загальнопредметні компетентності. Концепція наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» є стрижнем навчальної програми «Правознавство». Саме засобами цієї навчальної дисципліни формуються загальнолюдські цінності, як то верховенство права, демократія, права і свободи людини та інші.

У процесі вивчення правознавства особливу увагу варто приділити правам людини як наскрізному компоненту всіх навчальних дисциплін.

Освіта відіграє ключову роль у формуванні культури демократії. Компетентними європейськими організаціями, зокрема Радою Європи, розробляються і впроваджуються базові документи для забезпечення сталості демократичних процесів у суспільстві. Таким документом, наприклад, є Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини.

В основу предмета «Правознавство» покладено компетентнісний підхід, що корелюється з основними ключовими компетентностями, визначеними Концепцією Нової української школи.

Показником рівня освіченості за курсом правознавства є правова предметна компетентність учнів. Правова компетентність – це сукупність набутих учнями правових знань, предметних умінь, сприйняття та розуміння важливості загальнолюдських цінностей, ставлень.

Складниками правової предметної компетентності є:

- інформаційна компетенція: уміння учнів працювати з правовими документами; користуватись підручником, довідковою літературою, мережею Інтернет для самостійного пошуку правової інформації; користуватись зразками юридичних документів;

- логічна компетенція: уміння учнів пояснювати та застосовувати правові поняття, аналізувати правові явища, процеси, визначати причиново-наслідкові зв'язки;

- діяльнісно-процесуальна компетенція: уміння учнів використовувати правові знання для виконання практичних завдань, аналізу правових ситуацій й розв'язання правових задач; здійснювати й пояснювати вибір моделі поведінки в життєвих ситуаціях на підставі норм права й положень законодавства; усвідомлювати відповідальність за власну поведінку;

- аксіологічна компетенція: уміння висловлювати власні оцінні судження, оперуючи такими категоріями як право, демократія, свобода, гідність, відповідальність, права людини; формулювати аргументовану думку щодо суспільних проблем та державних реалій, пов'язаних із правом.

Курс «Основи правознавства» вивчається у 9 класі впродовж одного навчального року в обсязі 1 година на тиждень (35 годин). Зміст навчального

предмета відповідає віковим особливостям учнів і сучасним освітнім викликам.

У типовій освітній програмі для вивчення профільного рівня предмета «Правознавство» для 10-11 класів передбачено 3 години на тиждень (105 годин на рік).

У програмі профільного рівня відсутній розподіл навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель самостійно визначає час для роботи над кожним розділом, темою програми, дбаючи про досягнення очікуваних результатів.

Окремою структурною складовою програм є практичні заняття, які сприяють формуванню в учнівства вміння практичного застосування окремих положень законодавства. Кожне практичне заняття є тематичним і має певне змістове наповнення відповідно до контексту конкретної теми.

На практичних заняттях доцільно використовувати дослідницькі методи та метод проблемного викладу. Відповідно до сучасних підходів учитель не сам пропонує проблему, а визначає її спільно з учнями. Також спільно потрібно виробити критерії оцінювання роботи. Під час цих уроків діяльністю учителя є організація процесу та сприяння, допомога молоді під час розв'язання проблем.

Серед інформаційних ресурсів для проведення практичних завдань, зокрема з акцентом на права людини, потрібно використовувати напрацювання міжнародних організацій, таких як ООН, Рада Європи та ОБСЄ, які розміщено у відкритому доступі у мережі Інтернет.

Оцінювання є невід'ємною частиною процесу навчання. Основною метою оцінювання учнів є не перевірка і контроль, а забезпечення зворотного зв'язку вчителя з учнями. Тому в організації щоденного освітнього процесу потрібно застосовувати не тільки поточне, а і формувальне оцінювання (тобто оцінювання для навчання), яке передбачає надання учням підтримки, коригує засоби та методи навчання у випадку виявлення їх неефективності, визначає подальші цілі.

Формувальне оцінювання, метою якого є відстеження особистісного розвитку учнів, процесу опанування ними навчального досвіду як основи компетентності, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку особистості, є невід'ємним складником процесу та здійснюється постійно. Серед шляхів формувального оцінювання вчитель може організувати самооцінювання та взаємооцінювання учнями успішності роботи.

Крім вище зазначених видів оцінювання вчитель застосовує підсумкове оцінювання (тематичне, семестрове та річне). Підсумкова оцінка за семестр виставляється з урахуванням результатів тематичного оцінювання.

Невід'ємною складовою роботи вчителя правознавства є моніторинг стану сучасного законодавства, відслідковування його поточних змін і трансформацій. Особливо це стосується питань конституційної модернізації державно-правових відносин. У цьому контексті необхідно відстежувати зміни конституційно-правового регулювання окремих видів суспільних

відносин та обговорювати їх з учням 9-11 класів, спираючись на чинне законодавство.

Зокрема, за період кінця 2019 – першої половини 2020 рр. Верховною Радою України було прийнято ряд законодавчих актів, що змінили правове регулювання окремих суспільних відносин. Були прийняті Закони України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), «Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» (2019 р.), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою приведення у відповідність із Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України» (18.12.2019), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (19.09.2019), «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпичмент)» (10.09.2019).

З 01.01.2020 набрав чинності Виборчий кодекс України, прийнятий 19.12.2019, проте до наступних чергових або позачергових виборів народних депутатів України та депутатів місцевих рад діють окремі положення законів України «Про вибори народних депутатів України» та «Про місцеві вибори».

Важливо знати і про відтермінування строку набрання чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» – з 1 липня 2020 року, що врегульовує питання кримінальних проступків.

Під час вивчення правознавства не є доцільним використання положень нормативно-правових актів, що прийняті з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), оскільки їх дія у часі є тимчасовою.

Під час підготовки до олімпіади вчителям правознавства та учням потрібно звернути увагу на орієнтовний обсяг навчального матеріалу. Зазвичай, для складання завдань охоплюються теми з навчальної програми на момент поточного стану вивчення предмету. Наприклад, учням 9 класу до II етапу Всеукраїнської олімпіади пропонуватимуться завдання з таких тем чинної програми з основ правознавства: «Основи теорії держави і права», «Правовідносини. Правопорушення. Юридична відповідальність». До III етапу, що проходить у січні на початку лютого, додаються наступні теми: «Взаємозв'язок людини і держави», «Неповнолітні як суб'єкти цивільних, сімейних правовідносин». До IV етапу потрібно орієнтуватись на теми щодо трудових, адміністративних і кримінальних правовідносин. Потрібно звернути увагу на чинне законодавство, що регулює правовідносини в межах згаданих розділів програми, а також розуміння положень Конституції України та міжнародних документів, що стосуються прав людини.

Відповідність олімпіадних завдань рівню пройденого за навчальною програмою матеріалу повинна простежуватися і у старших (профільних) класах, завжди з урахуванням вивченого у попередніх класах матеріалу. При цьому потрібно враховувати, що характер та обсяг завдань IV етапу Всеукраїнської олімпіади розрахований на поглиблене вивчення

правознавства з урахуванням змін до поточного стану національного законодавства.

У 2020 році світ зіткнувся з пандемією світового масштабу і школи були переведені на дистанційне навчання. З огляду на зазначене вище потрібно врахувати подібні виклики і бути заздалегідь готовими на них реагувати.

Так, у календарно-тематичному плануванні на 2020-2021 навчальний рік рекомендовано збільшити час на узагальнення та закріплення матеріалу за попередній навчальний рік.

Учителі мають також удосконалювати свої цифрові компетентності та рівень володіння методикою дистанційного навчання. Наприклад, за ініціативою Міністерства цифрової трансформації України створено освітні серіали для вчителів «Базові цифрові навички», «Цифрові навички для вчителів» та оглядовий освітній серіал «Карантин: онлайн-сервіси для вчителів» (<https://osvita.diiia.gov.ua>). Ці матеріали допоможуть навчитися застосовувати онлайн-інструменти, щоб освітній процес став більш захопливим і ефективним.

У межах академічної свободи потрібно знайти вебсервіс або платформу, які були б зручними для використання як учителю, так і учням (наприклад, Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams тощо). Одна із пріоритетних вимог – можливість налагодження ефективного зворотного зв'язку. Важливо, щоб в учнів були чіткі інструкції щодо завдань, які необхідно виконати, вільний доступ до навчальних матеріалів. Регулярний зворотний зв'язок про досягнуті результати важливий, але не слід його вимагати щодо кожного завдання.

Координатором проєктів ОБСЄ в Україні спільно зі студією онлайн освіти EdEra за підтримки Міністерства освіти і науки України розроблено онлайн-курс «Права людини в освітньому просторі», який рекомендований Міністерством (лист від 20.03.2019 №1/11 -2803).

Цей курс допоможе краще зрозуміти сутність та еволюцію концепції прав людини, перелік прав кожної людини та особливості прав дитини, умови обмеження прав та їхнє гарантування державою, права учасників освітнього процесу, зокрема, в інтернеті, ідею навчального закладу, дружнього до дитини, стан дотримання прав у закладі освіти, а також механізми захисту прав людини в Україні.

Доступ до курсу відкритий за наступним покликанням https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA_OSCE+HRE101+2019/about

Зазначений курс не лише стане в нагоді вчителям під час викладання правознавства, позакласної роботи, але також може зараховуватись закладами післядипломної педагогічної освіти під час проходження вчителями курсів підвищення кваліфікації (за умови отримання сертифіката).

19 липня 2019 року у Верховній Раді України офіційно відкрився Освітній центр Верховної Ради України. Мета Освітнього центру - підвищити довіру громадян до Верховної Ради України, знайомлячи їх з роботою парламенту та депутатського корпусу. Головною цільовою аудиторією Освітнього центру Верховної Ради України є молодь, зокрема школярі та студенти.

За період роботи Освітнього центру Верховної Ради України більш ніж 9000 школярів із 17 регіонів України відвідали уроки з основ парламентаризму та діяльності парламенту.

Формати роботи центру є інтерактивні уроки щодо діяльності Верховної Ради України та основ парламентаризму; проведення зустрічей та майстер-класів з народними депутатами; розробка цікавих інформаційних та просвітницьких матеріалів.

Додаткова інформація за посиланням

https://iportal.rada.gov.ua/documents/origin_docum/2592.html

Громадянська освіта

У 2020/2021 навчальному році чинною є навчальна програма «Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас» для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407. Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства за покликанням (<https://goo.gl/fwh2BR>).

Відповідно до навчальної програми учні 10-х класів продовжать вивчати навчальний предмет «Громадянська освіта».

Зміст громадянської освіти визначається як суспільними потребами, вимогами соціальних і державних інституцій, так і інтересами особистості, її ставленням до суспільних проблем і готовністю брати участь у їх розв'язанні.

Беручи до уваги вкрай важливу державотворчу місію курсу громадянської освіти, інтегрований навчальний предмет «Громадянська освіта» спрямований саме на розвиток та соціалізацію особистості, формування її національної самосвідомості, громадянської позиції, загальної культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей, дослідницьких та аналітичних навичок, а також навичок життєзабезпечення та професійних якостей.

Надзвичайно важливо сформувати в молодих громадян України повагу до прав людини, плюралізму та демократії, верховенства закону, виховати в них неприйняття насильства, ксенофобії, расизму, агресії, нетерпимості.

Для досягнення мети громадянської освіти учнівство насамперед потрібно ознайомити зі здобутками й розвитком демократичного суспільства у країнах світу та принципами становлення демократії в Україні.

Важливо сформувати мотивацію та основні вміння, потрібні для відповідальної участі у громадсько-політичних процесах, конструктивне ставлення молоді до суспільного життя. Юнацтво має навчитися діяти у відповідності до власних переконань і цінностей, поважаючи при цьому права й свободи інших громадян.

Громадянська освіта передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань та орієнтацію на розв'язання практичних проблем. інтегративних громадянознавчих знань та має сприяти формуванню активної позиції молоді щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії в Україні, а також створити умови для набуття учнями досвіду громадянських дій, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії.